

Dušková, Sáša

Naše listiny doby přemyslovské pro nižší světské feudály a otázka šlechtických archivů

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1956, vol. 5, iss. C3, pp. [56]-78

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102331>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

SÁSA DUŠKOVA

NAŠE LISTINY DOBY PŘEMYSLOVSKÉ PRO NIŽŠÍ SVĚTSKÉ FEUDÁLY A OTÁZKA ŠLECHTICKÝCH ARCHIVŮ

(Prof. dr. J. Šebánkovi k 55. narozeninám)

V období přemyslovském je listin pro světské feudály proti listinám, které byly určeny nižším feudálům duchovním, nápadně málo. Příčina toho je možná dvojitá; buď pro světské feudály bylo vydáno vůbec listin mnohem méně než pro feudály duchovní, nebo se nám takovýchto listin zachoval jen nepatrný zlomek z původního množství přibližně stejně velkého, jaké dostali feudálové duchovní, u nichž se v některých okruzích dochovalo vše téměř beze ztrát. V obou případech však jistě závisel stav listin pro světské feudály na tom, jaký vztah k ní projevovat světský feudál. Vztahem nižších světských feudálů k listině jsem se zabývala zatím s jedné strany, totiž na základě listin, které jsou jejich jmény vydány.¹ Z nich vyplynul převážně pasivní vztah jejich k listině, neboť se ukázalo, že v 12. a 13. stol. se nesetkáme ani s jedinou listinou nižšího světského feudála pro jiného světského feudála kromě panovníka a že jejich listiny vznikaly převážně z podnětů a často i prací příjemců listin, ať jimi byli feudálové duchovní, města nebo jejich obyvatelé. Proto také světský feudál měl jen zcela výjimečně taková zařízení, která sloužila k vydávání jeho listin jeho vlastními prostředky.

Obracím-li nyní zřetel k těm listinám, jichž byl světský feudál ne vydavatelem, ale příjemcem, činím tak proto, abych osvětlila jeho vztah k listině se strany opačné. Má být tedy tato práce doplňkem práce shora citované a tak jako ona má i tato přinést další článek k řešení základní otázky české diplomatiky, k níž sice různými cestami, ale jako k svému konečnému cíli, směřujeme na našem pracovišti pracemi na českém diplomatickáři. Je to otázka funkce listiny v období přemyslovském, v mém případě otázka, jakou platnost má listina u nižších světských feudálů.

Vyjděme nyní z poznatku, že světský feudál neměl sám přímý zájem na vydání listiny o právním činu, jehož byl původcem a za nějž tedy určitým způsobem odpovídal. Máme se na druhé straně domnívat, že usiloval o to, aby mu byla vydána listina o právním činu tehdy, byl-li jeho členem v jistém smyslu přijímajícím? Jestliže, jak jsme poznali, tomu tak nebylo v případě, že druhou stranou byl jiný nižší feudál světský, nemá příliš mnoho naděje na úspěch domněnka, že kladný poměr k listině měl světský feudál jen tehdy, šlo-li o vydavatele stojícího společensky výše, tedy v prvé řadě o panovníka nebo biskupa. Musíme si dále uvědomit ještě i to, na co také upozorňuji ve své citované práci, že záruka právních činů, jichž kte-

roukoli stranou byli světští feudálové, spočívala především v prohlášení na veřejném fóru (v jistých případech na t. zv. »zemském právu«), jehož výslednicí byly, jak usuzujeme zatím z několika málo dokladů období přemyslovského, zápisy do desk ať zemských nebo provinciálních a teprve v druhé řadě — nepochybně vlivem kanonického práva — listina.

Pod těmito zornými úhly hodnotíme listiny pro světské feudály se dvou hledisek. Především se ptáme, kdo byli vydavatelé těchto listin, a za druhé, kde se tyto listiny dochovaly. Odtud se dostáváme k řadě otázek dalších, zvláště s druhým hlediskem pevně spjatých: Zda nižší světští feudálové listiny, které již jednou dostali, nadále pečlivě uschovávali buď ve vlastních archivech nebo na jiných důvěryhodných místech, či jejich nezájem o listinu způsobil, že to, co ještě do dnešního dne máme, je spíše výsledkem náhody než uvědomělé péče.

Na tyto otázky nám musejí přinést odpověď především listiny samy jak svou nejvlastnější formou po náležitém diplomatickém zhodnocení, tak i svým postavením v jednotlivých archivech, o němž nás velmi často poučí dostatečně již jejich indorsáty. Listiny pro světské feudály nemůžeme posuzovat bez přihlídnutí k sbírkám formulářovým, které právě v opačném poměru ke skutečným listinám zachycují mnohem větší počet kusů určitých světským feudálům než feudálům duchovním. UVědomil si to již J. B. Novák, a řekl-li v úvodu k vydání formulářové sbírky Tobiáše z Bechyně, že z listinných pramenů se nám na naše dny zachovaly jen nepatrné zbytky,² mínil tím patrně do značné míry právě listiny pro světské feudály. Formulářových sbírek, jejichž složitá otázka dodnes zdaleka ještě není vyřešena, nemůže tu být ovšem užito jako pramene rovnocenného listinám, ale naopak, výsledky dosažené rozborem listin po všech stránkách budou srovnány s údaji ve formulářových sbírkách především proto, aby poukazem na jejich vzájemné shody i rozdíly byl učiněn další krok — byť i malý — k jejich konečnému poznání. Závěrem, spíše již jen okrajově, je si třeba všimnout i pozdějších zpráv o šlechtických archivech, zejména o těch, jejichž existence se nám rýsuje ve 13. a na počátku 14. stol.

Vydavatelé listin pro nižší světské feudály byli především panovníci a členové jejich rodů, v druhé řadě pak biskupové. Jen zcela výjimečně se setkáme s dvoustrannou smlouvou mezi feudálem světským a duchovním, v níž světský feudál nepochybně jeden exemplář smlouvy skutečně dostal, a druhý — klášterní — opatřil svou pečeti.³ Z poznatku výše dotčeného, že nižší světský feudál vcelku neměl prostředky k vyhotovení vlastní listiny, vyplývá, že v největším počtu případů je vyloučena jakákoli možnost příjemce vyhotovení listin a že tudíž všechny musely vzniknout v kancelářích svých vydavatelů, panovníků nebo biskupů, s tím jen obmezením, do jaké míry můžeme kdy již mluvit o kanceláři těchto osob. Jen jednu výjimku lze z tohoto pravidla připustit. Listinu královny Markéty z r. 1260 pro Voka z Rožmberka na hrabství Raabs psal i stylisoval Vokův notář Rudiger.⁴ To bylo možné jen proto, že Rožmberci vedle Lichtenburků měli jediní kladný poměr k listině, který vedl k tomu, že měli vlastní notáře⁵ i větší péči o listiny, jež byla silně vyvinuta, jak níže ukáží, především u Rožmberků. Nadto byla Markéta s Rožmberky ve velmi těsných přátelských stycích,⁶ takže je možné i to, že tu vlastně splýnul notář příjemcův s notářem vydavatelčím.

Za tohoto stavu nemůžeme ovšem přímo prokázat zájem světského feu-

dála o listinu v jeho prospěch znějící. Spíše se zdá, že tu podnět k jejímu vydání dal vydavatel, resp. jeho kancelář, a že takto vzniklá listina byla světskému feudálovi v určitém slova smyslu přímo vnučena.

Nebylo by jistě na místě vypočítávat všechny listiny období přemyslovského, i když jich není mnoho, s určením, kdo z členů královské nebo biskupské kanceláře tu kterou listinu psal nebo stylisoval. Přece však stojí za zmínku, že již u první z nich, ačkoli pochází ještě z 12. stol., lze její kancelářský původ bezpečně určit. Je z 12. března 1177 a zlistiňuje narovnání prohlášené na zemském právu mezi pražským biskupem Fridrichem a služebníkem vévody Soběslava Přibyslavem o újezd u Rokycan.⁷ Pečetí ji opatřil Soběslav, ačkoli je vydána jménem biskupovým. Touž ruku, jak věděl již Friedrich, a snad také týž diktát, jak se snažil dokázat V. Hrubý, najdeme v dalším zlistiněném neosobním prohlášení zemského práva, týkajícím se směny mezi strahovským opatem Vojtěchem, který tu zastupoval klášter doksanský, a Křenem, synem mělnického probošta Juraty. I tuto listinu zpečetil jen vévoda Soběslav.⁸ V. Hrubý vidí ve vyhotoviteli obou listin spíše notáře biskupského, ač nevyklučuje ani možnost notáře vévodova.⁹ V souvislosti s naší problematikou nezáleží na vyřešení této otázky, je-li vůbec za daného stavu materiálu řešitelná, hlavní věci zůstává, že listina byla zhotovena notářem diplomaticky známým, který nemohl být v žádné spojitosti s příjemcem listiny.

Ve spojitosti s příjemcem není ani vyhotovení nedatované listiny biskupa pražského Jindřicha na prodej vsi Mračnice Mechtfridovi ze Slavčevse.¹⁰ Nemůžeme sice přímo stanovit ani jejího pisáře, ani stylisátora, je to také časově první v originále dochovaná listina Jindřichova, přece však není pochyby o tom, že vznikla u svého vydavatele. Právní čin byl tentokrát prohlášen, jak patrně ze jmen svědků, jen na vnitřním fóru domácím, a je-li dnes její originál v archivu pražské kapituly, sloužila jistě jen pro vnitřní potřebu pražského biskupství,¹¹ a světský feudál ji — ovšem v druhém vyhotovení — možná ani nedostal do ruky. Ale za takové celkové situace musela být napsána u svého vydavatele.

Z období nepříliš vzdáleného máme podobný doklad listiny pro vnitřní potřebu také z prostředí olomouckého. V archivu kapituly olomoucké je uložena nedatovaná listina biskupa Roberta, již prohlašuje prodej vsi Soběbřich jakémusi Vlkovi.¹² Ruku pisáře listiny nenajdeme v žádné listině jiné, avšak psal ji se vši pravděpodobností olomoucký arcijáhen Radoslav, který se uvádí v listině dvakrát mezi svědky, jednou na svém místě podle hodnosti a pak na konci slovy »Radoslaus qui scripsit«.¹³ Listinu vedle vydavatelovy pečeti zpečetila také olomoucká kapitula na důkaz svého souhlasu s biskupovým činem. Na otázku, která se nabízí, zda druhý exemplář dostal zmíněný Vlk, nelze odpovědět pro nedostatek současného materiálu. V jistém smyslu jsou podobnými doklady až lenní listiny biskupa Bruna, které vesměs vznikly v jeho kanceláři a které jsou také dnes, pokud existují v originále, v biskupském archivu v Kroměříži. Je v nich zajisté rozdíl proti listinám právě dotčeným jednak v časovém odstupu, který znamená větší rozšíření listiny, jednak v osobách příjemců. Byli to především služebníci biskupovi, kteří nepatřili vždy mezi světské feudály. Jejich služební poměr k lennímu pánu vzbuzoval mnohem větší potřebu listiny než jaká byla u ostatních světských feudálů, takže mohli skutečně z vlastního zájmu usilovat o její vydání. Avšak i tu pravděpodobně zhotovovala biskupská kan-

celář lenní listiny především pro svou vlastní potřebu, neboť jen tak lze vysvětlit poměrně velké množství těchto listin dochovaných v originálech.¹⁴ Jestliže pak máme dnes v kroměřížském archivu dvojí vyhotovení listiny pro Herborda z Fulštejna ze 6. listopadu 1255,¹⁵ nemůžeme popřít, že jeden exemplář dostával také leník. Někdy byl tento »světský« exemplář stažen zpět do kanceláře,¹⁶ častěji zůstal u svého příjemce,¹⁷ ale pak se obvykle ztratil. Byly-li za biskupa Bruna jeho lenní listiny vydávány ve dvou exemplářích, neznamená to, že totéž platilo pro období biskupa Roberta nebo ještě pro starší dobu pražského biskupa Jindřicha. Oba tyto biskupové směřovali vydáním listiny k tomu, aby prokázali provedení majetkové změny vůči kapitule, a na světském feudálovi zřejmě zájem neměli.

Tomu, co bylo řečeno o listinách pro vnitřní potřebu, které pochopitelně se objevují u listin pro světské feudály jen v prostředí biskupském, neodpovídá listina z 25. září 1208,¹⁸ již biskup Robert potvrzuje směnu několika vsí a pozemků s Doubravníkem na prvním místě za jiné statky šlechtice Sirotky, syna Gothardova. Závěrem uděluje biskup doubravnickému klášteru odpustky. Listina vznikla písařsky v prostředí doubravnickém¹⁹ a je také uložena v archivu doubravnického kláštera.²⁰ Nesloužila tedy pro vnitřní potřebu olomouckého biskupa, a byl-li jejím příjemcem zmíněný Sirotek, pak by byla musela vzniknout v kanceláři biskupově a ne v doubravnickém klášteře. Vysvětlení je dvojí: buď listina není pravá, jak se již snažil dokázat ve své netištěné disertační práci J. Vodička,²¹ nebo můžeme věc posuzovat tak, že listina vznikla z podnětu doubravnického kláštera, jemuž šlo především o udělení odpustků, při čemž byla do listiny vtělena směna Doubravníku, jenž patrně změnil majitele ještě jednou než byl doubravnickému klášteru darován.²² Pak by vůbec nešlo o listinu pro světského feudála, ale o listinu pro klášter doubravnický, který v tom případě mohl být jejím vyhotovitelem. Na první pohled se sice zdá být pravděpodobnější první domněnka, že tu máme před sebou listinu falešnou, avšak fakt sám, že listina zdánlivě pro světského feudála byla ve skutečnosti pro feudála duchovního, není nemožný.

Podobný případ známe také z listiny pražského biskupa Jindřicha z r. 1184, již směňuje některé své statky za statky šlechtice Jiřího z Milevska.²³ Listina se bohužel nezachovala v originále, nýbrž v nedatované konfirmaci biskupa Daniela II, která je kancelářského původu²⁴ a která byla od svého vydání chována dokonce ve dvojím znění v archivu kláštera milevského,²⁵ založeného na směněných statcích Jiřím z Milevska. Dodám-li k tomu ještě, že ohlasy stylu Jindřichovy listiny najdeme později v několika listinách milevských,²⁶ nejsme příliš vzdáleni případu doubravnického. U listiny na směnu s Jiřím z Milevska je účast právě zakládaného kláštera na jejím vyhotovení zcela markantní. Silná diplomatická tradice milevská, projevovaná od samého počátku, souvisela patrně s činností prvního milevského opata, kronikáře Jarlocha. Ten se také přičinil o vydání Jindřichovy listiny, která přešla hned do jeho rukou, takže Jiří z Milevska ji snad ani nedostal.

Souvisí tedy všechny naše nejstarší listiny pro světské feudály přímo s prostředím feudálů duchovních. Vydávali je biskupové ať pražští nebo olomoučtí pro svou vnitřní potřebu nebo jiným duchovním ústavům. Nezájem světského feudála o listinu v této době tu zřetelně proniká.

Listin panovnických současně vydaných je méně; i to zajisté charakte-

řisuje dotčený již vztah světských feudálů k nim. Nejstarší listina nevznikla ani z domácích potřeb. Vévoda Fridrich jí udělil r. 1185 rakouskému šlechtici Hadmarovi z Kuenringu v léno Vitoraz.²⁷ Byla vydána nepochybně proto, že se tu fixovaly vztahy mezi českým panovníkem a cizím šlechticem, u nichž nestačilo jen prohlášení na zemském právu, které zavazovalo jen jednu ze stran. Jinak v Rakousku, pokud jde o listinu pro světské feudály, byla situace táž jako v našich zemích, kdežto v Uhrách (a pokusím se ukázat proč) je feudál světský příjemcem listiny zcela běžně.²⁸

Za skutečně první domácí listinu panovnickou pro světského feudála je nutno považovat teprve tu, již vydal 27. dubna 1218 Štěpánovi z Medlova moravský markrabě Jindřich Vladislav na dar vsi Bohdanov v holasovické provincii.²⁹ Kancelářský její původ sice neplyne z jejího grafického zařazení, avšak stylisticky jej lze postihnout bezpečně.³⁰ Dnes je uložena mezi listinami doubravnického kláštera v brněnském městském archivu. Kdy a jak se tam dostala, nevíme, je však třeba nad touto otázkou se poněkud zamyslet. Je jisté, že listina sloužila aspoň v závěru za předlohu falešné listině Přemyslově,³¹ která tedy nese totéž datum jako listina naše. I toto falsum Přemyslovo, rovněž pro Štěpána z Medlova, mělo za základ pravou listinu jemu určenou, neboť již Friedrich tu poznal bezpečně znaky diktátu notáře Heřmana.³² Byla-li listina zpadělána, jak Friedrich správně poznamenal, v pol. 13. stol., pak musely být již tehdy obě listiny v doubravnickém klášteře. Pak je tam však uložil buď jeho zakladatel Štěpán z Medlova nebo jeho syn Vojtěch, který vstoupil do kláštera a stal se jeho proboštem.³³ Listiny samy nám o tom nefikají nic, neboť nemají staré indorsáty, avšak stejně je nemají ani ostatní listiny z té doby, které byly přímo určeny doubravnickému klášteru. Páni z Medlova je tam mohli dát z dvojího důvodu, buď proto, že práva jim udělená panovníkem předáním listiny přenesli na klášter, nebo je tam uložili do úschovy jako část šlechtického pokladu; o takovém způsobu uchovávání listin soukromých osob se alespoň mluví v diplomatické literatuře.³⁴ Přesně nelze prokázat žádný z těchto důvodů. Proti prvnímu svědčí to, že Bohdanovy, jak se zdá, přešly velmi záhy do jiných světských rukou,³⁵ a k doubravnickému klášteru nikdy nepatřily. Druhá listina by naopak tento první důvod podporovala, nelze však bezpečně říci, jak zněla její dispozice předtím, než ji v Doubravnici zpadělali. Sám fakt, že ji zpadělali, svědčí spíše pro to, že listiny dostali do vlastnictví, než pro to, že zneužili listin svěřených jim k věrné ruce pro své vlastní cíle. Jestliže jim přece jenom mohly být obě listiny do úschovy dány, ukáží až případy další a není vhodné o tom rozhodovat hned u listiny první.

Všimněme si nejdříve tedy těch listin pro nižší světské feudály, které dnes jsou v archivech jednotlivých kapitul nebo klášterů. V archivu pražské kapituly najdeme celkem čtyři. První nedatovanou, psanou notářem kanceláře O 18, daroval Přemysl I. Jiřímu, synu Jindřicha z Maršovic, ves Velběhy.³⁶ Starý indorsát »dominorum de Masenicz« značí, že se listina dostala do archivu ještě ve 13. stol. a že neměla ke kapitule žádný vztah; byla patrně od ostatních listin kapitulních z té doby oddělena.³⁷ Pod tímto indorsátem bylo připsáno rukou snad jen o něco mladší »dacio ville Velbezi« a až koncem 14. nebo počátkem 15. stol. dodal kapitulní archivář »cuidam armigero«, nevěda již zřejmě, o koho jde. Ves Velběhy podle do-

sažitelných zpráv ke kapitule nikdy nepatřila a ještě v 16. stol. byla zřejmě ve světských rukou.³⁸

Další listiny uložené v archivu pražské kapituly jsou již jiného rázu. Jsou vesměs až z počátku 14. stol. První z 11. listopadu 1304 daroval Václav II. v náhradu škod Lvovi z Konecchlumu ves Štítary u Král. Městce.³⁹ Nedlouho po převzetí daroval její příjemce tuto ves k oltáři sv. Felixe a Adaukta v kostele pražském, jak se lze dočísti z indorsátu na listině, která přešla do archivu kapituly zároveň s darem vsí.⁴⁰ Druhá měla osudy pestřejší, než se tam dostala. Václav III. jí splatil Raimundovi z Lichtenburka 2. prosince 1305 dluh svého otce darováním vsí Černilov a Jasenné.⁴¹ Jména obou vsí se opět objevují až v r. 1346, kdy je koupil Karel IV. od Hynka z Náchoda a dal je pražským mansionářům,⁴² což plyne i z regestu na dorsu listiny. Zde je patrné, že původní držitel listinu skutečně uschoval a že listina byla odevzdávána zároveň s předáváním statků jednotlivým majitelům. Je to tedy první případ, u něhož je jasné, že světský feudál zájem o listinu projevil, zachovává je ji a předává je jinému světskému feudálovi. Pro srovnání s dalšími podobnými listinami je si nutno uvědomit tyto tři skutečnosti: především, že jsme již na počátku 14. stol., dále že vydavatelem listiny je slabý Václav III., na němž přední zemští páni dovedli listiny vymáhat,⁴³ a konečně že příjemcem je Raimund z Lichtenburka, jenž náležel k těmto zemským pánům a v jehož rodě je prokázán zájem o listinu již u jeho otce Smila z Lichtenburka.

Třetí listina pražského kapitulního archivu vznikla nepochybně za týchž okolností jako listina předchozí. Václav III. tu daruje 26. března 1306⁴⁴ jinému svému prominentovi, pražskému purkrabi Hynkovi z Dubé, a jeho synu Hynkovi, pražskému kanovníkovi, na doživotí ves Holešovice. Listinu jistě přinesl do kapitulního archivu kanovník Hynek a tam listina zůstala do dnešního dne, třebaže se Holešovice vrátily zpět ke komoře královské a listina po Hynkově smrti vlastně pozbyla jakékoli platnosti.

V archivu vyšehradské kapituly je jen jedna listina pro nižšího světského feudála.⁴⁵ Přemysl II. jí provádí směnu se Styrem z Kvítkova, dává je mu za ves Bohdanice statky v Habří a ve Vesci, ležící u Budějovic. Listina má datum 12. května 1264, je psána i stylisována královským notářem Arnoldem.⁴⁶ U smněných statků nelze najít žádný vztah ke kapitule vyšehradské; z indorsátu poměrně mladého, což je u vyšehradských listin neobvyklé, nelze rovněž určit, jak listina do archivu přišla. Zůstává tedy zatím tato otázka otevřena.

Několik listin pro světského feudála je také v archivu kapituly olomoucké buď v originále nebo bylo zapsáno do některého olomouckého kopiáře. Snadno postihneme, proč je tam dnes listina markraběte Přemysla z r. 1253, psaná i stylisovaná v jeho kanceláři působícím notářem Reinbotem,⁴⁷ jíž daruje svému komorníku Pardusovi ves Vsisko. Jen o několik málo let později, totiž 21. srpna 1261,⁴⁸ potvrdil Přemysl novou listinou s odvoláním na první z r. 1253 Pardusovo darování téhož Vsiska olomouckému kostelu. S darem vsí byla kostelu předána Pardusem i listina.

Naproti tomu není možné určit, proč byla do olomouckého kopiáře opsána listina, vydaná společně Přemyslem I. a markrabětem Jindřichem Vladislavem 24. června 1222⁴⁹ a stylisovaná notářem Hilariem. Potvrzuje se v ní právní čin sjednaný mezi dvěma světskými feudály a týkající se vsi Načeratic, jež daroval šlechtic Unka »de Bohemia« jako věno své dcery

jejímu manželu Hartlébovi ze Znojma. Jde-li o ves Načeratice u Znojma, což se jeví velmi pravděpodobným, dlužno konstatovat, že nepatřily nikdy k olomouckému kostelu.⁵⁰ Proto je podivné, že tato listina je v olomouckém kopiáři zapsána mezi těmi, které se vztahují k darování statků olomoucké kapitule.⁵¹ Není možné určit, zda ještě v době vzniku kopiáře měli v Olomouci originál listiny; tolik lze však říci bezpečně, že jej neměl v rukou světský feudál, neboť v pol. 13. stol. byl majitelem Načeratice u Znojma Boček z Obřan, který jich část daroval nově založenému žďárskému klášteru, jak dosvědčuje listina z r. 1252.⁵² O nějaké listině, kterou by snad při tom měl po ruce, tu není nejmenší zmínky.

Ještě podivnější je však další listina zapsaná v olomouckém kopiáři, neboť nemá nejmenší souvislosti nejen s kapitulou olomouckou nebo s Olomoucí, ale ani s Moravou. Je stylistickým dílem notáře Jindřicha a Přemysl II. jí rozřešil 19. prosince 1275 spor mezi Bohuslavem a Sulislavem, syny Sulislava z Trnovan.⁵³ Sporné statky, které Přemysl rozdělil mezi oba dědice, leží vesměs v provincii rakovnické v Čechách. Listina je opět zařazena mezi běžnými listinami olomouckými a je zcela vyloučeno, abychom si za této situace představili, kdy a za jakých okolností se tam její originál dostal a kdy byl ztracen. Nemohli jej tam uložit její držitelé, páni z Trnovan, nemohla se tam dostat ani v souvislosti se statky, které nikdy nemohly patřit ke kapitule. Tak zůstávají osudy této listiny naprosto záhadou, kterou komplikuje ještě i to, že je opsána i v análech hradištských mezi listinami, týkajícími se kláštera hradištského, bez jakékoli poznámky o vztahu listiny k archivu.⁵⁴

S olomouckým prostředím souvisí konečně ještě jedna listina, která se nám zachovala jen v českém překladu. Je z 13. prosince 1305 a Václav III. jí potvrzuje směnu svého otce a Adama z Choliny, a poněvadž Adamův Zábřeh nevyvážila svou hodnotou králova Konice, přidává ještě ves Bílovice u Plumlova.⁵⁵ Existence listiny je podepřena konfirmací Janovou z 14. července 1316,⁵⁶ která je opsána v kodexu kroměřížském. Proč, je naprosto jasné. Adam z Konice (z Choliny) založil totiž r. 1340 kanovnickou prebendu, k níž daroval onu ves Bílovice s dalšími menšími dary.⁵⁷ Je třeba si jen uvědomit, že do založení prebendy měl nepochybně obě listiny, jak Václavovu, tak Janovu, ve svých rukou Adam z Konice; kde se oba exempláře později ztratily, těžko říci. Český překlad Václavovy listiny je však naprosto hodnověrný.

V ostatních klášterních archivech nacházíme listiny pro světské feudály jen sporadicky a není nesnadné zjistit, proč se tam dostaly. Tak v archivu kláštera Hradisko u Olomouce je známá listina markraběte Přemysla pro Viktora, syna Bludova, z r. 1239, která je posledním dílem grafickým i stylistickým biskupa Roberta — notáře O 5.⁵⁸ Jejím obsahem je darování různých dílů zeměpanské půdy ve vsích v okolí Olomouce, které se stýkaly a během doby také dostaly do majetku kláštera hradištského. Lze to říci o Tověři, Semitěšicích a Bukovanech, dotčených v naší listině. Při některém převodu majetkovém byla předána i listina Viktorova. Patrně se tak stalo ještě ve 13. stol. Přesné určení doby není možné, poněvadž na listině není žádný indorsát. Byla však v klášteře jistě značně ceněna, zachovala-li se jako jedna z mála listin hradištských v originále.

V arcibiskupském archivu v Kroměříži je dnes uložena Přemyslova listina z 15. listopadu 1267 pro Smila z Brumova.⁵⁹ Dostala se tam beze vší pochyby

po zrušení vizovického kláštera koncem 15. stol. s ostatními listinami určenými témuž klášteru. Je-li vizovický exemplář originál nebo současně vzniklá obkreslená kopie, tu není rozhodující, kancelářský původ listiny je bezpečný. V klášteře byla jistě od svého vzniku, neboť povolena dispocise se statky, kterou král Smilovi udělil, týkala se především a patrně jen vizovického kláštera.

Listina Václava II. z 26. února 1286, psaná i diktovaná notářem Jindřichem,⁶⁰ již je zlistiněna směna vsi Mohelnice za Tasovice, uskutečněná s Eliškou, vdovou po Kadoltu Sirotkovi, dochovala se v archivu klarisek ve Znojmě. Eliška, členka řádu sv. Františka na Hoře sv. Hypolita u Znojma, věnovala směněnou ves znojemským klariskám a zároveň se statkem jim předala listinu.⁶¹ Totéž lze říci i o listině, kterou dostal Bohuš z Počápel 3. prosince 1288 od krále Václava II.⁶² Psal i stylisoval ji také notář Jindřich a Václav se v ní vzdal na přímluvu Alberta ze Žeberka všeho práva, které měl v Bohušově vsi Počáplech. O této vsi je známo, že později (kdy přesně, zjistit nelze)⁶³ patřila klášteru sv. Jiří a tam listina také je. Z počátku 14. stol. známe i jednu listinu světského feudála, která byla zachována v archivu klášterním, ač v době jejího vzniku klášter ještě neexistoval. Je to listina Vítko ze Švábenic, projednávající otázku věna jeho manželky, z 8. prosince 1303, která se dostala později do archivu kláštera Králové na Starém Brně.⁶⁴

Ze 14. stol. je ještě v archivu kláštera zderazského listina Václava II. na směnu, kterou provedl s Pútou z Potenštejna 22. září 1304⁶⁵ a při níž Pútovi připadla ves Bor za polovinu vsi Litic. O Boru lze najít,⁶⁶ že r. 1336 byl zapsán zderazskému klášteru; tehdy mu předal listinu Půta, jenž ji do té doby držel ve svých rukou. Stejně tak se do archivu tomášského kláštera v Brně dostala listina Rudolfa Habsburského, již zastavil 27. ledna 1307⁶⁷ Janovi z Meziříčí ves Těšetice u Znojma, když augustiniáni tuto ves získali.

Od těchto listin, které přešly do klášterních archivů s předáním statků, liší se dvě, jež obě jsou určeny vzpomenuťmu již Raimundovi z Lichtenburka. První mu potvrdil římský král Albrecht 8. října 1306 v táboře u Loun všechny listiny, privilegia a všechny statky i díly na stříbrných dolech, které dostal od Václava II. a Václava III., druhou dostal od Jindřicha Korutanského 20. srpna 1307 Bitov na Moravě.⁶⁸ Listiny jsou dnes v maltézském archivu v oddělení »extranea« a na obou touž rukou 16. stol. napsané »nichts« na reversu, značí naprosto zřetelně, že k záležitostem řádovým nepatřily. Proto se spíše zdá, že v nich je třeba vidět pozůstatek šlechtického archivu pánů z Lichtenburka, jejich větve bitovské, který se dostal k maltézům mnohem později s některým členem jejich rodu vstoupivším do řádu. Jsou to sice jen trosky archivu, avšak není náhodou, že jde právě o archiv pánů z Lichtenburka. Že se tam nevytvořil ve 13. ani ve 14. stol. větší archivní celek, způsobila asi jejich velká rodová roztržičnost, která se jeví stejně u větve bitovské jako u větví ostatních. To nepochybně také vedlo k pozdějším značným ztrátám lichtenburských listin, kterých tito páni dostali zvláště na počátku 14. stol. jistě nemalý počet. Patří-li mezi ně také prohlášení Jindřicha Korutanského ze 17. června 1306, jímž uděluje Raimundovi z Lichtenburka na splacení starších dluhů část důchodů z kutnohorské urbury, nelze říci, neboť není jisté, zda toto prohlášení mající vnitřní formu listinnou, o němž se však dovidáme jen ze současné písemnosti povahy registrové, dostalo také listinnou formu vnější.⁶⁹

V archivech duchovních feudálů je tedy poměrně dosti listin pro světské feudály. Při tom se nám zřetelně projevuje jejich dvojitý ráz. U klášterů jsou to takové listiny, které jim byly předány zároveň se statkem, aby dokazovaly jeho řádné nabytí světským feudálem. Naproti tomu u kapitul (pražské, vyšehradské i olomoucké) jsou v jejich archivech vedle listin téže provenience a vedle listin pro jejich vnitřní potřebu také listiny, které ke kapitulám neměly vůbec žádný vztah. Domněnku, která by se tu v prvé řadě nabízela, že si u těchto ústavů světští feudálové ukládali části svého pokladu, především tedy listiny, jako u důvěryhodných míst, není možné přijmout. Mluví proti ní naprosto přesvědčivě listina pro pány z Trnovan. Avšak ani ostatní listiny, u nichž jsme otázku provenience museli nechat stranou, neukazovaly ani v nejmenším na takovéto uložení. Hledáme-li vysvětlení jiné, musíme si všimnout, že tyto listiny jsou uloženy u těch kapitul, které měly nejtěsnější vztah ke královské kanceláři; tak v pražském kostele listina psaná notářem O 18, ve vyšehradské kapitule notářem Arnoldem a v olomouckém kostele jedna listina diktovaná Hilariem a druhá, pozdější, Jindřichem. Nevím, nebyla-li by pravdě bližší domněnka, že tyto listiny je možné považovat za listiny z kanceláře neexpedované, které zůstaly u notářů královské kanceláře tak dlouho, až je tyto notáři uložili u těch kapitul, jichž byli kanovníky. Neexpedované zůstaly patrně proto, že jejich příjemci o ně neprojevíli zájem.⁷⁰ I to by plně odpovídalo tomu, co bylo řečeno o vztahu světských feudálů k listině. V archivu pražské i vyšehradské kapituly tyto listiny uschovali stejně jako listiny vlastní, v Olomouci se originály nedochovaly. Skutečnost, že nemůžeme ve 13. stol. dosvědčit u nás existenci důvěryhodných míst pro ukládání listin, pak vysvětlíme jen tímž nezájmem o listinu.⁷¹

Již z těchto spíše jistě náhodně než vědomě zachovaných listin pro světské feudály se dá vytknout to, co si je třeba již nyní uvědomit ke shora nastíněným otázkám o množství vydaných listin a jejich ztrátách. Šlo tu z největší části o listiny, které se týkaly změn nemovitého majetku mezi světským feudálem a panovníkem (biskupem). O těch lze předpokládat, že byly vydávány téměř důsledně, uvážíme-li že snad některé nebyly vyvednuty. Avšak malé množství listin dnes dochovaných není patrně jen následek nesmírných jejich ztrát, plynoucí z nezájmu světského feudála, ale je také odrazem skutečnosti, že takových vztahů, vyžadujících panovníckou (biskupskou) listinu, nebylo u světských feudálů zdaleka tolik jako u feudálů duchovních čili že těchto listin bylo při srovnání s listinami pro duchovní feudály také mnohem méně vydáno.

Ke konečnému závěru však ještě dojít nemůžeme, dokud se neseznámíme i s těmi listinami, které se zachovaly mimo archivy duchovní. Několik jich chovají archivy městské. Jde z velké části o listiny, jak již upozornil prof. Šebánek v často tu citované práci,⁷² určené sice světským feudálům, ale týkající se jejich poddanských měst. Nejsou tam všude dochovány v originálech, které si aspoň někde světský feudál patrně podržel, ale jejich text je zachycen v městských knihách. Známe tak listinu, již Přemysl II. udělil 3. února 1265⁷³ Herbordovi z Fulštejna jistá práva, týkající se jeho statků v opavské provincii,⁷⁴ městečka Chřenovic a vsi Štěpánovic. Její konfirmace daná králem Janem 10. srpna 1313⁷⁵ s insertem Přemyslovy listiny je opsána v knize privilegií městečka Chřenovic. Originál je neznámý.

Naproti tomu listinu, již 7. prosince 1278⁷⁶ vrátil Ota Braniborský Haimanovi z Lichtenburka Německý Brod, dal její držitel patrně ihned do tamějšího městského archivu, kde je dodnes.

Dvě listiny Václava II., z nichž první z 18. června 1293 se týká Horažďovic, druhá z 25. února 1302 Jičína (Židíněves),⁷⁷ mají světské feudály, o jejichž poddanská města tu šlo, spíše jako intervenienty než jako skutečné příjemce. Jejich originály patrně do městských archivů uloženy nebyly a také jsou dnes ztraceny.

V městské knize mšenské ze 17. stol. je český překlad listiny, již Václav III. daroval 4. ledna 1306⁷⁸ na jiném místě již vzpomenutému Hynkovi z Dubé ves Mšeno. Ten si patrně originál listiny podržel ve svých rukou, neboť se o ní dovidáme ze seznamu listin pořízeného revisní komisí v r. 1454, že ji předložil Jaroš ze Strahova jménem Jindřicha z Michalovic.⁷⁹ Je to jeden z mála příkladů toho, že ještě téměř po 150 letech se listina drží v rukou světského feudála. Nesmíme však zapomenout, že prvním jejím majitelem byl Hynek z Dubé; a páni z Dubé, kteří stejně jako jejich příbuzní Lichtenburkové (všichni Ronovici) stáli blízko osobě panovníkové a měli zájem o listinu a o tuto listinu též pečovali. Můžeme tedy v listině mšenské vidět další (již druhý) zbytek šlechtického archivu, vytvořivšího se počátkem 14. stol.

V téže době dostal od Václava III. 9. ledna 1306 listinu také Unka z Majetína na křoviny u královského lesa Chlumu.⁸⁰ Je-li dnes listina v městském archivu olomouckém, stalo se tak proto, že o tyto křoviny vznikl spor mezi Unkou a městem, jež dostalo rovněž od Václava III. listinu na křoviny zvané Horka 2. července 1306.⁸¹ Tento spor byl vyřešen r. 1352 tak, že měšťané vyplatili Unkovi určitou sumu a tím s nárokem na křoviny získali i listinu.⁸² Způsob nabytí je zde týž, jaký jsme poznali u ústavů duchovních.

Není jistě náhodou, že ze šesti dotčených listin jsou dnes v originále jen dvě, a to ty, jež přešly do archivů hned nebo ve velmi krátké době po vydání. Pokud je měli světští feudálové ve svých rukou, zachovaly se nám jejich texty proto, že byly včas opsány do městských knih.

Jako uchovatel listin pro světské feudály přichází v úvahu dále Korunní archiv, o němž je známo, že jsou v něm z pozdější doby i celé skupiny těchto listin. Z období přemyslovského je tu však jen listina jedna, již královna Kunhuta r. 1245 darovala svému služebníku Lambinovi části vsí Zelčína a Střemy.⁸³ Do Korunního archivu se dostala patrně velmi pozdě; byla součástí téměř půl třetího sta listin lenní registratury hejtmanství německých lén při apelačním soudu v Praze. Tyto listiny byly vyhledány ve spisech, vzniklých z činnosti úřadu desk zemských v Praze a přešly až v r. 1798 do Korunního archivu, respektive do jeho zbytku, který zůstal v Praze po odvezení jeho velké části do Vídně.⁸⁴ Kdy se listina a za jakých okolností dostala k úřadu desk zemských, nevyřešíme, ba nezjistíme ani, zda do té doby byla v archivu světském nebo duchovním, poněvadž obě vsi střídaly své majitele velmi často. Zelčín byl nějakou dobu v rukou kostela vyšehradského a kláštera zbraslavského, obě nadto u řady feudálů světských.

V Korunním archivu zaslouží však z pozdější doby pozornosti listiny, jejichž příjemcem je známý mluvčí českého panstva z doby Jindřicha Koruntanského a Jana Lucemburského, Jindřich z Lipé. První listina je na Žitavu a na hrad Ronov z 22. července 1310 od římského krále Jindřicha VII.,⁸⁵

po ní následuje řada listin, jak uvádějí Regesta i katalog tohoto archivu.⁸⁶ Listiny pánů z Lipé se dostaly ke Korunnímu archivu až v pol. 18. stol. zásahem Taulowa z Rosenthalu, který je na podnět B. Pitra »zachránil« z rodinného archivu. Před tím je přinesl do Čech T. Pešina z Čechorodu ze Slezska, kam byl archiv po bitvě bělohorské odvezen posledním členem rodu. V době Rosenthalova neblahého působení v Čechách byly tyto listiny v soukromých rukou zaměstnance valdštejnského panství, který je našel zapomenuty v nepotřebné skříni třebičského zámku.⁸⁷

Archivem pánů z Lipé nejsou již jen jednotlivé listiny, ale celek, který musel být značně obsáhlý, když po tak rozmanitých osudech, jimiž procházel téměř celé jedno století, zachovalo se z něho jen z první pol. 14. stol. přes 15 listin. Jeho zakladatel — opět Ronovec — šel ve stopách svého předka Smila z Lichtenburka nejen v tom, že usiloval o získání statků spjatých s jeho jménem — Žitava, Ronov —, ale i v zachování listinné tradice. Podařilo se mu vybudovat během 14. stol. archiv, který jediný mezi ostatními archivy lichtenburskými odpovídal svým významem vlastní kanceláři jeho předka.

Archiv pánů z Lipé však nebyl jediný u nás a nebyl ani nejstarší, neboť již v době přemyslovské lze postihnout dva velké šlechtické archivy. Je to na jedné straně archiv liechtenštejnský, na druhé straně archiv rožmberský. Liechtenštejnský je vlastně archiv cizí, a také má ze 13. stol. jen tři listiny Přemysla II., jimiž je dán lenním právem Jindřichovi z Liechtenštejna Mikulov.⁸⁸ Jeho význam je zvýšen tím, že nás upozorňuje na další šlechtický archiv, vytvořený ještě na konci 13. stol. na Moravě. Je to archiv pánů z Boskovic, který splynul s liechtenštejnským archivem nepochybně po smrti posledního člena rodu, Jana Šembery Černoorského z Boskovic r. 1597, jehož obě dcery se provdaly za Liechtenštejny.⁸⁹ Z našeho období jsou tu celkem tři listiny, všechny dosud netištěné. Nejzajímavější pro naše zkoumání je první z nich, daná 23. prosince 1298 Václavem II. bratřím Oldřichovi a Arklebovi z Boskovic, již král potvrzuje darování jakési hory u vsi Milovic. Z dalšího textu se dovíme o revisním nařízení, jež vydal Václav II. po své korunovaci, podle kterého všichni držitelé jakýchkoli listin nebo privilegií, týkajících se darů nebo jiných milostí, udělených jim králem před korunovaci, jsou povinni tyto listiny předložit v určitém termínu na zemském sněmu ke schválení. V této souvislosti není zajisté důležité to, že bratři z Boskovic tak učinili před stanoveným termínem přímo králi a že jim stará listina byla nahrazena novou, mnohem důležitější je to, že Václavovo nařízení bylo nepochybně namířeno především proti světským feudálům, kteří dovedli využít neurovnaných počátků jeho vlády k rozchvacování korunních statků, na něž si vynutili celou řadu listinných svědectví. Že z nich dnes nemáme takřka nic, nemůže překvapit. Jistě jich bylo předloženo poměrně málo a ještě méně jich bylo patrně uznáno za platné.

V další listině z 30. srpna 1301 svoluje Václav II. k prodeji oné hory. Třetí listinou získal Arkleb z Boskovic 4. ledna 1306 na Václavovi III. ves Stupec na Moravě.⁹⁰ Archiv pánů z Boskovic je tak nejstarší archiv na Moravě, jež se nám podařilo zachytit v jeho celku.⁹¹

Starší, obsáhlejší a svým významem nejdůležitější archiv je archiv rožmberský. Je vlastně jediný, který se již ve 13. stol. rozvinul tak dalece, že stál na úrovni — a možná že i nad úroveň — samého archivu Korunního.⁹²

Nejde tu jen o to, že se v něm zachovaly listiny vydané přímo Rožmberkům, ale je tu řada listin jiných příjemců, které se tam dostaly později nejrozličnějšími cestami; nejzávažnější je pak to, že se z okruhu rožmberského zachoval nejstarší a vlastně jediný šlechtický kopiář.

Z originálů je dnes v třeboňském archivu, kam byly rožmberské listiny částečně soustředěny, pro Jindřicha z Rožmberka listina Tobiáše z Bechyně z 28. května 1283 na prodej několika vsí a listina krále Albrechta z 8. října 1306 na hrabství Raabs.⁹³ Na Orlice, kde je dnes další část původně jednotného archivu rožmberského, jsou tři listiny týkající se Zvíkova, a to krále Rudolfa ze 4. července 1307, krále Jindřicha Korutanského ze 13. září a z téhož dne listina míšeňského markrabě Fridricha.⁹⁴ Dále je tam listina biskupa Jana z 26. července 1307, již směřuje některé biskupské statky, především Sepekov, se statky Jindřicha z Rožmberka.⁹⁵ V Třeboni je možno ještě najít listinu Václava II. pro Závíše z Falkenštejna z 23. října 1285, která však byla po Závíšově popravě znehodnocena a vevázána jako předzádka do kodexu. Předtím ještě poznamenal rožmberský archivář na dorsum zklamaně »larga donatio sed non pervenit ad effectum«.⁹⁶

Nadto je v rožmberském archivu celá řada listin, které nebyly přímo vydány Rožmberkům. Je to především listina Václava II. z 22. dubna 1290, již se potvrzuje směna vsí mezi klášteřem doksanským a Bohuslavem z Budětic.⁹⁷ Listina byla zřejmě vydána ve dvou exemplářích, snad dokonce z podnětu feudála duchovního, avšak stalo se tu to, co je jinak naprostou vzácností: Klášterní exemplář se ztratil a zachoval se zásluhou Rožmberků exemplář feudála světského, který přešel do archivu rožmberského, když někdy v pol. 14. stol. získali Rožmberci Budědice se všemi příslušnými statky.⁹⁸ Mnohem později se dostala do rožmberského archivu listina opavského vévody Mikuláše z 15. května 1293 na prodej moravských vsí Žalkovic, Libosvár a Trnavy Zbyslavovi z Benešova.⁹⁹ Přinesla ji tam patrně některá z dědiček pánů z Kravař, které často vstupovaly ve sňatky s Rožmberky, nejpravděpodobněji poslední z nich, Alžběta z Kravař, která se provdala koncem 15. stol. (zemřela r. 1500) za Petra z Rožmberka.¹⁰⁰ Listina sama sice tehdy byla již asi neplatná, neboť ani jeden ze zmíněných statků páni z Kravař nadrželi, zachycuje však první, uvidíme dále, že ne jedinou stopu archivu kravařského.

S listinou Václava II. o smíru mezi králem a Dětochem z Třebelovic z 1. srpna 1299, jejímž hlavním jádrem byla ves Žiželice, přiřčená Dětochovi,¹⁰¹ se setkáme v archivu rožmberském velmi často. Je tam především její originál a pak její konfirmace, kterou dal král Jan 21. července 1311 zřejmě ještě Dětochovi samému.¹⁰² Žiželice zdědil kolem r. 1318 Petr z Rožmberka a převzal tedy obě listiny. Užil jich i jeho příbuzný Oldřich z Hradce, když prokazoval svůj nárok na Hořepník a Konopisy, o nichž také listina mluví. Dovídáme se o tom z Janovy listiny vydané 13. ledna 1334.¹⁰³

Jen u jedné listiny nedovedeme vysvětlit její existenci v rožmberském archivu. Václav II. jí obnovil doly v Krupce Zvěstovi z Trmic 13. června 1305.¹⁰⁴ Osudy Krupky byly dosti pestré a ani o držiteli naší listiny nelze zjistit nic pozitivního, co by opravňovalo k uložení listiny mezi listinami rožmberskými.

Část právě zmíněných listin je opsána také v kopiáři rožmberském, vzniklém v 70. letech 14. stol. Jeho popis podal svého času J. Emler ještě

v době, kdy kopiář, uložený dnes v universitní knihovně v Praze, byl v archivu kláštera altzellského v Lužici.¹⁰⁵ Rukopis obsahuje 99 kusů, z nichž, jak Emler zjistil, jsou dvě třetiny známé, čímž mnil dochované v originále, a asi jedna třetina je jen v opisech tohoto kodexu. Z našeho období byly do kopiáře opsány skoro všechny shora dotčené originály, pokud byly přímo určeny Rožmberkům. Navíc je tu jen výše vzpomenutá listina královny Markéty na Raabs z r. 1260, jejíž originál je dnes v archivu vyšebrodského kláštera, avšak ještě v 16. stol. byl v archivu rožmberském.¹⁰⁶ Kromě této listiny je v kopiáři zapsáno šest listin, které se v originále nedochovaly. S Markétinou listinou těsně souvisejí listina Přemysla II. z téhož roku a listina vévodkyně rakouské Gertrudy z 23. února 1261,¹⁰⁷ dále listina, kterou Václav II. 2. června 1287 vyslovil souhlas se směnou statků mezi Jindřichem z Rožmberka a Závišem z Falkenštejna,¹⁰⁸ listina Václava II. z 8. dubna 1302 o narovnání sporu mezi králem a Jindřichem z Rožmberka o Krumlov ve prospěch Jindřichův¹⁰⁹ a dvě listiny Rudolfovy na Raabs z 1. a 3. října 1306.¹¹⁰

Ptáme se nyní opačně, existují-li listiny, jejichž originály známe, ale které nejsou v rožmberském kopiáři. Emler se domnívá, že to není možné a že kusy, dochované v originále, které jsou určeny pánům z Rožmberka a přesto nejsou v kopiáři, musejí být pozdější (moderní) falsa. K podepření své domněnky uvádí rožmberský inventář věcí uschovaných na Krumlově, pořízený 4. března 1418,¹¹¹ v němž je také seznam listin. Podle Emlera se listiny tohoto seznamu shodují mimo nepatrné výjimky s kopiářem rožmberským, a poněvadž v něm není nic do r. 1370 proti kopiáři navíc, považuje to za další důkaz, že originály, které nejsou tu ani tam, jsou pozdní falsa. Jistě má z velké části pravdu, omezil-li zkoumání na listiny Janovy a pozdější. Jak je to však s listinami našeho období? V rožmberském kopiáři není především shora citovaná listina Václavova pro Záviše z Falkenštejna, která ovšem v době jeho sepsání již mezi listinami být nemohla. V kopiáři však nejsou ani dotčené tři listiny, týkající se Zvíkova. První, Rudolfova, vznikla sice za okolností značně podivných, neboť nese datum až den po smrti Rudolfově,¹¹² v nejpřísnějším slova smyslu, přihlížíme-li ke všem okolnostem, které vedly k jejímu vydání, by v ní bylo možno spatřovat nanejvýše falsum kancelářské, jež v době sepsání kopiáře jistě bylo již v archivu. Listina Jindřichova vznikla v jeho kanceláři¹¹³ a tímto zjištěním je dána již i autentičnost listiny Fridrichovy. I tyto dvě listiny v době vzniku kopiáře v archivu byly. Bude tedy nutné Emlerovo mínění opravit v tom smyslu, že v rožmberském kopiáři jsou opsány ty listiny, které byly určeny pánům z Rožmberka a které měly v době jeho vzniku pro ně nějaký význam. Zvíkovské listiny byly tehdy pro ně zcela bezcenné, poněvadž Zvíkov byl získán zpět českými panovníky a v době sepsání kodexu jej pevně držel Karel IV.¹¹⁴ Ukazuje tedy rožmberský kopiář, že nebyl pořízen k účelům archivní evidence, neboť pak by byly do něho pojaty všechny listiny v archivu obsažené, ale k účelům jiným, které sice ani Emler nepostřehl, ale které by se daly ozřejmit, kdybychom kus po kuse zkoumali postavení jednotlivých listin tak, jak to mohlo být provedeno pro období naše.^{114a}

Z listin, které nebyly přímo určeny Rožmberkům, je v rožmberském kopiáři jen Václavova listina pro Dětocha z Třebelovic, která přišla do archivu již někdy po r. 1318. Než nebylo by asi správné, kdybychom se

domnívali, že vznik rožmberského kodexu je zároveň datem, před nímž nemohla přijít do archivu žádná z listin pro jiné příjemce, které tam dnes jsou, neboť víme, že většinou mají k Rožmberkům mnohem vzdálenější vztah než listina Dětochova. O tom, kdy mohly přijít do rožmberského archivu, nás nepoučí ani vzpomenuť již inventář z r. 1418. To, co o něm praví Emler, patrně se také hodí až pro dobu Janovu. Z našeho období v něm totiž není zaznamenána ani jedna z dotčených listin v kopii uve- dených mimo Václavovu listinu pro Dětocha z Třebelovic.¹¹⁵ Ještě ani ru- kopisný inventář Albina z Helfenburku z r. 1544, který se zdá být na první pohled dost obšírný, neobsahuje všechny listiny z našeho období. Zná jich jen sedm, mezi nimi však všechny tři listiny zvikovské, které již nabyly svého významu opět nabytím nabytím Zvikova Rožmberky.¹¹⁶

Prokázaná tu péče Rožmberků o listinu souhlasí s tím, co bylo ukázáno o listinách, jichž byli Rožmberkové vydavateli. Při takovémto zájmu o listinu se přímo vnucuje domněnka, že to, co dnes z rožmberských listin známe buď z originálů nebo z rožmberského kopiáře, tvoří v jádře soubor všech listin, které Rožmberkové dostali do r. 1310. Můžeme si tedy aspoň zhruba učinit představu o tom, jak vypadal archiv šlechtice v období přemyslov- ském, musíme si však také být vědomi toho, že tento šlechtic byl jeden z nejvýznamnějších té doby, jemuž se svým postavením mohlo rovnat jen málo světských feudálů. Uvědomíme-li si, od kterých panovníků (o bis- kupy v této souvislosti nejde) dostali Rožmberci listiny a kolik, podaří se nám pochopit do značné míry i situaci jiných světských feudálů přibližně stejného společenského postavení. V rožmberském archivu je dnes jedna listina Přemysla II.,¹¹⁷ tři Václava II. souvisící s érou Záviše z Falken- štejna, žádná Václava III., čtyři od Habsburků z doby po smrti posledního Přemyslovce a jedna od Jindřicha Korutanského. Z tohoto přehledu je jasné, jak Rožmberkům přibýlo nápadně mnoho listin právě v době oslabe- né moci panovnické, kdežto jindy byla pro ně panovnická listina vcelku vzácností. Totéž je možno pozorovat i u ostatních světských feudálů, sto- jících na úrovni Rožmberků. Z jejich archivů, resp. zbytků archivů (páni z Lipé, z Dubé,¹¹⁸ z Lichtenburka, z Boskovic), jsme zatím zachytili pře- vážně listiny až z doby úpadku moci královské a v té době se také počaly tvořit jejich archivy. Dostali-li i tito feudálové listiny z doby dřívější, byly to jen ojedinělé kusy, které se později ztratily.

Chceme-li doplnit obraz toho, jaký byl stav archivů světských feudálů v době, kdy se počínaly tvořit, musíme obrátit ještě pozornost jiným smě- rem, neboť zásoba listin pro světské feudály je listinami pro Rožmberky vyčerpána.

Vyjdeme od těch listin, které, ač nesvědčí světským feudálům, jsou dnes v jejich archivech. Jsou celkem dvě: Listina královny Jitky ze 4. břez- na 1291 na rychtu v Lysé¹¹⁹ je dnes v archivu v Jindřichově Hradci. Do- stala se tam však až v 15. stol., kdy rychtu v Lysé koupil Jan z Hradce, do té doby byla chována jistě na rychtě samé.¹²⁰ Druhý případ je podobný, Václav II. 24. května 1304 prodal Ebrovi z Kralic rychtu v Kralicích na Hané.¹²¹ Listina je dnes uložena v archivu na Tovačově. Tam se mohla dostat ještě ve 14. stol., když Kralice byly zároveň s Tovačovem zastaveny Jindřichovi ml. z Lipé.¹²² Později prošla v některém období archivem pern- štejnským, neboť je zapsána v pernštejnském kodexu.¹²³

Týmž archivem přešla ještě skupina listin pro světské feudály z doby

krále Jana, která je v jisté souvislosti s pány z Kravař. V témž kopiáři je totiž také listina Janova z 29. května 1315, již zastavuje Bedřichovi z Linavy sedm lánů ve vsi Čelechovicích, a další z 11. května 1321, již potvrzuje zboží v Čelechovicích Vokovi z Kravař, který si je vyplatil od Bedřicha z Linavy.¹²⁴ Originály obou listin se však dostaly do archivu kláštera litomyšlského. Z jejich indorsátu je patrné, že tvořily jeden celek od ostatních litomyšlských listin odlišný zároveň s listinou pro Petra z Kravař z 10. března 1392.¹²⁵ V archivu pražské kapituly jsou další čtyři listiny opatřené týmiž indorsáty, které mají rovněž vztah k pánům z Kravař.¹²⁶ Zdá se, že tu máme před sebou další rozptýlené zbytky kravařského archivu, jež asi částečně přešel také do majetku pánů z Pernštejna. Jeho osudy jsou jistě velmi složité a bylo by třeba jít časově hodně daleko a velmi podrobně za naše období, aby bylo možné vystopovat jeho cesty.

Na samém počátku 14. stol. vznikl nepochybně také archiv pánů z Vartenberka. V často citovaném seznamu revisní komise z r. 1454 se mluví o čtyřech listinách krále Jana z 10. září 1319 pro děti Jana z Vartenberka, které byly do pol. 15. stol. v světských rukou.¹²⁷ Vartenberský archiv však byl rozvezen po třicetileté válce po cizině a jistě přes to, že některé listiny se vrátily domů — jsou v archivu Národního musea — měl nemalé ztráty.¹²⁸

Mezi listinami Státního archivu vídeňského byly a také tam zůstaly čtyři listiny Janovy (nejstarší z 3. května 1319) z archivu pánů z Klingenbergu, jež převzali páni z Walsee zároveň s Vratěnímem na Moravě.¹²⁹

Z toho, co tu bylo pověděno, je patrné, že počátkem 14. stol. nebylo archivů světských feudálů již tak málo. Nebylo jich však patrně již o mnoho více, než kolik se jich podařilo zjistit. Prozkoumání Diadochu a Zrcadla Paprockého, který podle Sedláčka¹³⁰ měl možnost vidět řadu panských archivů, které se nám nedochovaly, nám přineslo již jen jeden pozitivní výsledek. Paprocký totiž sice užíval zdánlivě mnoha listin z našeho období, neznal však na př. ani archiv rožmberský, ač jejich rodu věnuje pozornost dost obsáhlou. Obmezil se především na archivy církevní, v Čechách břevnovský a pražský kapitulní, na Moravě na archivy olomoucké, kapitulní, městský a dominikánů, dále na biskupský v Kroměříži, loucký a hradišťský. Z archivů šlechtických se zmiňuje jen o archivu pánů z Hasburka; ovšem listiny, které z něho vyjímá, týkají se kláštera sv. Dobrotivé.¹³¹ Avšak i tento archiv vznikl ještě za vlády krále Jana.¹³²

Dále bychom mohli snad ještě předpokládat archiv pánů z Žeberka a ze Šumburka na základě tří písemností, jež známe textově, které však nejsou dochovány v originále. Míním tu totiž současné zápisy celkem čtyř písemností římského krále Jindřicha VII. z 31. ledna 1310 ze zbytků říšského archivu uloženého dnes v Pise, z nichž se naší problematiky dotýkají tři.¹³³ První z nich je vlastně mandát pro Alberta ze Žeberka, jímž mu Jindřich potvrzuje všechny listiny, které dostal od Albrechta a jeho syna Rudolfa, a slibuje mu, že tytéž listiny mu budou potvrzeny po korunovaci českého krále, který má být právě zvolen. Z Regest zjistíme, že Albert ze Žeberka žádné listiny od Habsburků nedostal, je však možné, že se ztratily. Druhá písemnost, mající rovněž mandátovou formu, je určena Jindřichovi z Rožmberka a témuž Albertovi ze Žeberka, kteří jsou žádáni, aby oznámili všem obyvatelům království českého, že budou zachováni při svých právech, bude-li zvolen král podle vůle Jindřichovy. Tento mandát, který by vlastně měl být také v rožmberském archivu, má obsah celkem neobyčklý a je dosti

nápadně, že by Jindřich vydával takovéto velmi povšechné sliby ve formě písemné. Vydavatel těchto písemností J. Ficker upozorňuje na to, že vzešly z jednání v Norimberce o volbu Janovu a přidává z téhož jednání vzniklý list salcburského arcibiskupa vévodovi Fridrichovi, známý však jen z formulářové sbírky. Konečně třetí písemnost téže mandátové formy je určena Fridrichovi ze Šumberka a jeho bratřím, jimž Jindřich VII. obnovuje držení župy kadaňské, která byla propůjčena králem Albrechtem jejich otci Fridrichovi. Tato písemnost je ze všech tří nejreálnější a také neklade podmínku volby českého panovníka. Ani zde nemáme Albrechtovu listinu, o níž je tu zmínka, ale máme v Korunním archivu listinu bratří Šumberků z 15. září 1312, již se zřikají všech práv na úřad župy kadaňské, která získali jak od králů římských, tak českých.¹³⁴ Tím je tedy Jindřichem potvrzovaná listina Albrechtova plně doložena a snad také i sama písemnost Jindřichova. Zápisy těchto tří listin jsou na jednom pergamenovém listě a jsou v pozůstatcích říšského archivu ojedinelé. J. Ficker je považuje za zbytek Jindřichových register, o jejichž existenci nepochybuje, ač se neodvažuje tvrdit, že snad všechny listiny již tehdy byly do nich pravidelně zapisovány.¹³⁵ Do jaké míry má pravdu, nemůže být řešeno na tomto místě. Je pravda, že mandát pro Fridricha ze Šumberka budí dobrý dojem a s největší pravděpodobností také existoval. Naproti tomu však druhé dvě písemnosti jsou spíše jen literárním ohlasem norimberských jednání. Proto celý zlomek svým rázem připomíná spíše část formulářové sbírky než register.

Tím se dostáváme k otázce našich formulářových sbírek a jejich vztahu k listinám pro světské feudály. Pro srovnání tu užívám jen formulářové sbírky Zdeňka z Třebíče, kterou máme zatím nejpodrobněji zpracovanou. V této formulářové sbírce jsou celkem tři typy listin pro světské feudály: listiny na majetkové změny, listiny jmenovací (pražským purkrabím, správcem Štýrska atd.) a konečně t. zv. glejty. Každá z těchto skupin má své zvláštnosti v rámci formulářové sbírky. Listiny na majetkové změny, které jsou skutečným listinám nejbližší, mají vesměs zaměněná vlastní jména jmény neexistujícími. V tom je pro otázku poznání, zda formulář odpovídá skutečně listině, značná potíž, neboť věcná kritika je tím velmi ztížena. Vzájemně vykazují jemné věcné odstíny,¹³⁶ takže budí dojem, jako by tu byl obměňován text jedné nebo několika málo listin. Avšak ani tyto základní listiny není snadné určit. Diplomatickou metodou se zatím podařilo zjištění jen jedné. Č. 90 má za základ listinu Přemyslovi pro Smila z Brumova.¹³⁷ Podařilo se to ovšem jen proto, že se tato listina také skutečně dochovala. Při malém počtu známých listin pro světské feudály nebudou tu již asi další pozitivní výsledky. A tak, i když se můžeme domnívat, že ve formulářových sbírkách je v tomto oddíle skryta ještě některá skutečná listina, nemůžeme ji odhalit, neznáme-li ji odjinud z hodnověrného pramene.

Jmenovací listiny mají podobu formulářů do všech důsledků. Jména neuvádějí vůbec; nebyly patrně nikdy vydávány a mají snad jen poukázat na stav, jaký byl již jinde a jaký by měl být i u nás, ale jaký vytvořen nebyl.¹³⁸

Oddělení glejtů je dosti početné a proti předchozím skupinám jsou glejty určeny šlechticům známých jmen: Jindřichovi z Rožmberka, Purchardovi z Klíngenbergu, Oldřichovi z Hradce atd. Zjistit, zda glejty podobného znění kancelář kdy vydávala, asi nikdy se nepodaří, poněvadž

měly jen dočasnou platnost. Avšak ta jejich znění, která jsou ve formulářích, ač jména jsou autentická, ukazují spíše na školní slohová cvičení než na skutečné listiny, resp. mandáty.¹³⁹

Shrneme-li nyní výsledky celého zkoumání, dojdeme k tomuto závěru: Malé množství listin pro nižší světské feudály, které dnes známe, musíme vysvětlovat několikerymi příčinami. Pro světské feudály bylo vydáno poměrně mnohem méně listin než pro feudály duchovní, neboť se zlistiňovaly jen jejich vztahy vůči panovníkovi, v řídkých případech i biskupovi. Světský feudál neměl ve svém celku až do úpadku moci panovnické u nás o listinu zájem, což se projevilo v tom, že listinu nepožadoval, a dále v tom, že když ji dostal, o ni nepečoval. To mělo za následek poměrně velké ztráty těchto listin. Na konci vlády Přemyslovců se situace změnila. Je to patrné ze zjištění, že ze 13 listin Václava III. pro domácí příjemce máme dnes šest pro světské feudály, pět pro duchovní a dvě pro města. Mezi příjemci jsou známá jména, jako Raimund z Lichtenburka, Arkleb z Boskovic, Hynek z Dubé. K nim pak přistupují za krátké vlády Rudolfovy a Jindřicha Korutanského i Jindřich z Rožmberka a Jindřich z Lipé, kdežto listina pro drobnějšího světského feudála je výjimkou. Část světských feudálů, početně sice malá, ale hospodářsky silná, si začíná osobovat právo plnějšiho podílu na moci panovnické. Její postavení se přibližuje pozvolna postavení, které již dříve měl světský feudál v Uhrách obecně¹⁴⁰ a které nepochybně je s listinou pevně spjato. Tak jako tam i u nás tento světský feudál listinou nepohrdá, chápe její cenu jako nástroje k upevňování především svých hospodářských posic na úkor panovníkův, a proto ji na panovníkovi vymáhá a proto ji také opatruje. Tímto novým postojem částí světských feudálů vysvětlíme také vznik šlechtických archivů na konci doby přemyslovské a na počátku vlády Lucemburků. Neblahé poměry po třicetileté válce způsobily zkázu četných těchto archivů, takže na naše dny zůstal z těchto dob intaktní pouze archiv rožmberský. V něm se takřka symbolicky dodnes ukazuje nápis »arma contra impugnantes iura«, vyjadřující lapidárně myšlenky, které vedly ke vzniku šlechtických archivů ve 13. století.

POZNÁMKY

¹ J. Šebánek — S. Dušková, Česká listina doby přemyslovské. Díl první. Listina feudálů duchovních — Listina světských feudálů. Vyjde tiskem v nejbližších dnech ve Sborníku archivních prací.

² Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně, vydal J. B. Novák. Historický archiv č. 22. Praha 1903, str. VI.

³ Jako příklad uvádím dvoustrannou smlouvu mezi klášterem kladrubským a Havlem z Lemberka z r. 1257 (CDM III, č. 172 a 173) na směnu vladislavského újezda za Čížkov. Podrobně tyto listiny rozbírá prof. Šebánek ve shora citované práci v odd. listiny feudálů duchovních.

⁴ Reg II, č. 263, v celém textu je otištěna. Urkundenbuch zur Geschichte der Babenberger in Österreich, II. sv. Vídeň 1955 (BUB), č. 459. Dnes je sice listina v archivu vyšebrodského kláštera, avšak podle starého inventáře byla ještě v 16. stol. v archivu rožmberském. O notáři Rudigerovi mluvím podrobně v Listinách světských feudálů.

⁵ Tamže i o notářích lichtenburských.

⁶ Projevilo se to i v tom, že po odchodu od Přemysla se zdržovala až do své smrti na Krumlově. České dějiny I/4, str. 105.

⁷ CDB I, č. 280.

⁸ V. Hrubý, *Tři studie k české diplomatice*, str. 47. K. Horák v netištěné diplomové práci o listině pražských biskupů stylistickou jednotu popírá, listinu Fridrichovu určil jako diktát Vincenciův, v listině Vojtěchově (CDB I, č. 285) vidí jen ohlasy Vincenciova stylu.

⁹ V. Hrubý tamže se domnívá, že spíše musí jít o notáře biskupského, poněvadž stylistické dílo notáře Soběslavova se mu podařilo určit, ale naše listiny se k němu nehlásí.

¹⁰ CDB I, č. 335.

¹¹ O tomto typu listin v oddíle listin duchovních feudálů, napsaném prof. Šebánkem.

¹² CDB II, č. 92.

¹³ Proti domněnce, že tu jde o ruku Radoslavovu, nesvědčí snad to, že dva exempláře jeho vlastní listiny pro klášter velehradský (CDB II, č. 346) jsou psány rukou jinou. Oba velehradské exempláře jsou prokazatelně psány rukou příjmeckou. Viz o tom také v Šebánkové *Listině duchovních feudálů*.

¹⁴ Na základě dipl. práce J. Bakaly o vzniku lenních listin u nás uvádím, že se Brunových lenních listin dochovalo celkem 29, z toho jen 7 v opisech.

¹⁵ Reg II, č. 74, diplomatické hodnocení v práci Šebánek — Dušková, *Kritický komentář k moravskému diplomatii*. Brno 1952 (KK), str. 182 u č. 222.

¹⁶ Kdy se tak stalo v případě Herborda z Fulštejna, těžko říci, poněvadž indorsáty na obou exemplářích jsou stejné, oba až z 15. stol.

¹⁷ Upozorňuji na Brunovu listinu z 26. května 1266 (Reg II, č. 517, KK u č. 379), která sice nebyla dána světskému feudálovi nýbrž rychtáři, která se však zachovala v soukromých rukou až do nejnovější doby.

¹⁸ CDB II, č. 78.

¹⁹ Na grafickou souvislost s falešnou listinou Přemysla I. pro Štěpána z Medlova ze 27. dubna 1218 (CDB II, č. 375) upozornil již Friedrich v CDB II, str. 408.

²⁰ Dnes je v archivu města Brna.

²¹ J. Vodička, *Dva příspěvky k české diplomatice XIII. stol.*, str. 5 a násl., dokazuje především, že na listině jsou pečeti (biskupa a kapituly), které nesou zřetelné stopy manipulace, takže musely být přeneseny s listiny jiné. Jako důkaz padělanosti listiny uvádí také to, že závěrečný odstavec o odpustcích je stylisován v plurále, kdežto celá listina, jejímž obsahem je provedená směna, v singuláru.

²² *České dějiny* I/3, str. 617/p. 2.

²³ CDB I, č. 303.

²⁴ CDB II, č. 17; o ruce, která listinu psala, srov. záhlavní poznámku, V. Hrubý, *Tři studie*, označuje tohoto pisáře siglou P 6.

²⁵ Dnes je uložen v ZLA na Orlicích nad Vltavou.

²⁶ Ukázal to podrobně v citované již dipl. práci K. Horák, který však předpokládá, že Jindřichova listina musela vzniknout v prostředí pražského kostela, poněvadž milevský klášter v době jejího vydání ještě neexistoval, a její styl pak působil na vývoj milevského diktátu. O možné účasti Jarlochově na stylisaci všech těchto listin neuvažoval.

²⁷ CDB I, č. 309; srov. také *České dějiny* I/2, str. 1076 a násl.

²⁸ Že v rakouských zemích byly listiny pro světské feudály aspoň v době Babenberků výjimkou, lze zjistit nahlédnutím do BUB. Na opačnou situaci v Uhrách upozornil prof. Šebánek v práci, *K otázce slovenik v českém diplomatii*, která má vyjít tiskem v II. roč. *Historických studií SAV*.

²⁹ CDB II, č. 161.

³⁰ Na ohlasy diktátu Hilariova ukázal již J. Vodička ve výše citované práci; arenga je pod silným vlivem diktátu 0 5.

³¹ Srov. výše pozn. 19.

³² Podrobně se listinou zabývá J. Šebánek. Po stopách díla notáře Heřmana, *ČMM LXVIII*, str. 235 a násl.

³³ *České dějiny* I/3, str. 617.

³⁴ Viz na př. Koss, *Archiv koruny české I. Dějiny archivu*, str. 27 a násl., kde jsou odkazy na další literaturu.

³⁵ L. Hošák, *Historický místopis země Moravskoslezské*, str. 791.

³⁶ CDB II, č. 231.

³⁷ Touž ruku také nenajdeme na indorsátech listin z téže doby.

³⁸ A. Sedláček, *Místopisný slovník historický*, str. 942.

³⁹ Reg. II. č. 2015; že je původu kancelářského, netřeba tu zvlášť zdůrazňovat, poněvadž v této době je nekancelářské vyhotovení listiny pro kteréhokoli příjemce naprosto výjímku.

⁴⁰ Na dorsu je napsáno rukou 14. stol. »littera altaris sanctorum Felicis et Aduacti in ecclesia Pragensi«, později asi až v 15. stol. dopsáno »XII sexagenas in Sczithar Maiori prope Mostecz civitatem«. Sedláček, Hradý X, str. 404, nerozlišuje mezi Většími a Menšími Štitary, ač o dvojích ví. Jeho údaje se tam však vztahují jen na Štitary Menší, neboť o tom, že Větší patřily k pražskému kostelu, nemluví.

⁴¹ Reg. II, č. 2065.

⁴² Srov. Reg. IV, č. 1322.

⁴³ České dějiny II/1, str. 671, tu uvádějí slova zbraslavské kroniky o tom, jak členové Václavovy družiny získávali za příspěvní Petra Angeliho listiny toho druhu.

⁴⁴ Reg. II, č. 2085.

⁴⁵ Třeba ještě upozornit na listinu papeže Innocence IV. z 24. listopadu 1244 (Reg. I, č. 1102), která je určena přímo králi Václavovi I., a ač by tedy měla být v Korunním archivu, je v archivu vyšehradské kapituly. Jistě je to následek těsného spojení kanceláře a kaple s kapitulou vyšehradskou v době Václavově.

⁴⁶ Reg. II, č. 451.

⁴⁷ Reg. I, č. 1341, KK pod č. 198.

⁴⁸ Reg. II, č. 327, KK pod č. 325.

⁴⁹ CDB II, č. 232.

⁵⁰ Srov. Ho s á k, Historický místopis.

⁵¹ Před ní je listina Přemysla II. na Odrlice (Reg. I, č. 1270), za ní rovněž Přemyslova na Loděnice (Reg. II, č. 46).

⁵² Potvrzuje to Přemyslova listina pro žďárský klášter z r. 1252 (Reg. I, č. 1312).

⁵³ Reg. II, č. 991, kopiář olomoucký, perg. E I 27, fol. 13/13'.

⁵⁴ Anály hradištské fol. 292'–294 s nadpisem »Ottakarus, Boemiae rex, confirmat divisionem bonorum litigantium haeredum defuncti Sulislai de Trynovan«.

⁵⁵ Reg. II, č. 2066; starý opis ze 17. stol. v SAR Brno, Bočkova sbírka č. 6675.

⁵⁶ Reg. III, č. 327.

⁵⁷ Ho s á k, tamže.

⁵⁸ Reg. I, č. 975.

⁵⁹ Reg. II, č. 569, bližší podrobnosti o ní v KK u č. 401.

⁶⁰ Reg. II, č. 1371.

⁶¹ Celá věc se patrně stala později spornou, neboť v archivu znojenských klášterů je ze 14. května 1299 (Reg. II, č. 1837) ještě jedna listina Václava II., jíž mimo jiné jim dává znovu Tasovice. Listina je psána, stejně jako Václavova listina pro tytéž kláštery z téhož dne na Výrovce, rukou z Václavovy kanceláře neznámou, což v této době je naprosto neobvyklé.

⁶² Reg. II, č. 1462.

⁶³ Indorsáty na všech svjiřských listinách z konce 13. a poč. 14. stol. jsou mladšího původu.

⁶⁴ Reg. II, č. 1982; podrobněji se listinou zabývá ve shora citované práci. Do této skupiny patří zdánlivě i dvě listiny Kadolda z Vehingen a Smila z Grunvaldu z 25. května 1302 (Reg. II, č. 1918 a 1920), jimiž dosvědčují, že se Václav z Micmanic vzdal na úhradu dluhů půl mlýna a půl lánu v Micmanicích ve prospěch Eufemie, vdovy po číšníku Vilémovi z Wolframskirchen. Obě listiny jsou však v těsné souvislosti s klášterem oslavanským, jemuž náležela část Micmanic a který byl na celé věci plně angažován. Proto tam i tyto obě listiny vznikly a proto jsou tam také uloženy.

⁶⁵ Reg. II, č. 2013, ani tu se již není třeba zmiňovat zvlášť o jejím kancelářském původu.

⁶⁶ Sedláček, Místopisný slovník.

⁶⁷ Reg. II, č. 2125.

⁶⁸ Reg. II, č. 2110 a 2136.

⁶⁹ Reg. II, č. 2178; A. Haas, Česká královská kancelář za Jindřicha Korutanského, ZČZA IX, str. 81 a násl., mluví proti darovacím listinám na jedné straně a skupině písemností podobného obsahu, k nimž počítá i písemnost naši, na straně druhé. O formě těchto písemností nerozhodl, ač o tom uvažuje, zda je v dnešním

dochování máme považovat za koncepty či za opisy; nikde se však přímo nevyslovil o tom, zda k nim existují také skutečné listiny.

⁷⁰ Kdyby se dalším zkoumáním, posunutým do 14. stol., ukázala tato domněnka správnou, skýtala by nové možnosti postřehů i v tom smyslu, jak mohli v archívech kapitul získat zpečetěný pergamén, kterého mohli případně zneužít ve svých prospěch.

⁷¹ Na uložení v důvěryhodných místech nemůžeme soudit ani u těch listin, které byly určeny šlechticům jednotlivých provincií jako celku a které se dochovaly jakýmkoli způsobem v archívech klášterních. Tak statuta Konráda Oty, vydaná Přemyslem I. v r. 1222 pro provincii znojenskou (CDB II, č. 234) jsou sice známá z opisu loucké matriky, avšak proto, že si je vyžádal loucký klášter pro dodatek o vynětí církevních osob a ústavů z moci zeměpanské (str. 225, ř. 4: »In hiis omnibus excipimus...«). Ještě nápadnější je to u listin potvrzujících tato statuta provincii brněnské jednak Přemyslem I. 17. března 1229 (CDB II, č. 325), jednak Oldřichem Korutanským 14. července 1237 (CDB III, č. 164). Originály obou těchto listin byly podle Friedricha uloženy hned po svém vydání ve velehradském klášteře, neboť mají na dorsu typické velehradské indorsáty. I tu byly jistě obě listiny získány pro skutečnou potřebu kláštera.

Pokud je v inventáři břevnovského kláštera z konce 14. stol. oddělení listin nadepsané »Iste omnes littere sunt date ad servandum ad fidelem manum« (E m l e r, Zlomek inventáře kláštera břevnovského z let 1390—1394, Věstník Král. české spol. nauk, r. 1888, str. 285), v němž jsou i listiny pro světské feudály, jde o listiny ze stol. 14., jejichž držitelé měli úzký vztah k farám břevnovského kláštera. Listiny tam byly uloženy patrně jen dočasně.

⁷² III. oddíl citované práce Česká listina doby přemyslovské, napsaný prof. Šebánkem, je věnován listině měst a jejich obyvatel. Vyjde tiskem v dalším čísle Sborníku archivních prací.

⁷³ Reg II, č. 473 a podrobněji č. 2793; listina patrně nevznikla v kanceláři panovníkové, ale v kanceláři biskupa Bruna zároveň s listinou z téhož dne pro bošství kroměřížské (Reg II, č. 472, bližší v KK, str. 326), s níž má velmi blízkou koroboraci. V tomto případě však tím její pravost není nikterak ohrožena, neboť kancelář biskupova tu plně nahradila kancelář panovníkovu.

⁷⁴ Přemysl II. se tu odvolává na listinu, kterou vydal v podobné záležitosti Vokovi z Rožmberka také na statky v opavské provincii. Tato listina se však ztratila.

⁷⁵ Reg III, č. 151.

⁷⁶ Reg II, č. 1157.

⁷⁷ Reg II, č. 1618 a 1909; jsou otištěny v plném textu v CIM IV-1 pod č. 12 a 13. Tamže jsou také údaje o jejich dochování. Jičínskou listinou se podrobněji zabývá také J. Šebánek v citované práci o listině městské.

⁷⁸ Reg II, č. 2069.

⁷⁹ O činnosti této komise srov. AČ II, kde pod č. 602 je uvedena naše listina. O Mšenu srov. také A. Sedláček, Hradý X, str. 396/7. K tomu, co se tam lze dočíst, je třeba dodat, že Mšeno patrně nikdy zpět ke koruně nepřipadlo, neboť Karel IV. asi nedodržel podmínky stanovené listinou arcibiskupa Arnošta a Buška z Velhartic z 13. ledna 1352 (ACRB II, č. 217).

⁸⁰ Reg II, č. 2071.

⁸¹ Reg II, č. 2096.

⁸² V. Nešpor, Dějiny města Olomouce (Brno 1936), str. 50.

⁸³ Reg I, č. 1136, AR 30/2. I tato listina je kancelářského původu, je psána rukou známou z Václavovy kanceláře a stylisována královním notářem Friedrichem.

⁸⁴ R. Koss, Archiv koruny české I, str. 262. Signatura No 157 byla zřejmě pořízena až po spojení obou celků, poněvadž je i na listinách z původního Korunního archívu. Indorsát psaný rukou 15. stol. »Super villa Stremi...« o osudech listiny nic nepovídá.

⁸⁵ Reg II, č. 2221.

⁸⁶ R. Koss, Archiv koruny české II, Katalog listin z let 1158—1346.

⁸⁷ R. Koss, Archiv koruny české I, str. 192 a týž, Provenience českých archíválií ve státním archívu vídeňském (ZČZA VI), str. 204 a násl.

⁸⁸ Reg I, č. 1226 a KK u č. 155, Reg I, č. 1240 a KK u č. 145, Reg II, č. 363 a KK u č. 340. Poznatku, že listiny pro světské feudály jsou psány vždy rukou kancelář-

skou, odporuje listina první. Nepochybně bude třeba toto zjištění mít na zřeteli při konečném jejím hodnocení. Srv. i CDM II, č. 125, jehož opracování jsem opomenula.

⁸⁹ J. P i l n á č e k, Paměti městyse Černé Hory, str. 138 a násl.

⁹⁰ Patrně jde o ves Stup (Čule) na jižní Moravě. Všechny listiny jsou v liechtenštejnském archivu ve Vadužu, v naší sbírce fotokopii máme jen nedokonalé fotokopie jejich aversů. Mezi těmito listinami je ještě listina Václava III. ze 17. listopadu 1305 pro zřejmě drobnějšího šlechtice »Ortliba řeč, Zendil«, jemuž daruje vsi Pernou a Sedlec na jižní Moravě. V r. 1332 potvrdil držení obou vsí Jan Lucemburský jako léno Hertvíkovi z Liechtenštejna (Reg III, č. 1881, CDM VI, č. 438). To znamená, že obě vsi měli Liechtenštejnové již před tímto rokem; s nimi ovšem také listinu, která tedy tvoří přímo součást liechtenštejnského archivu.

⁹¹ Jisté je tu v přímé souvislosti okolnost, že první listina světského feudála pro jiného světského feudála je právě vydána Oldřichem z Boskovic v r. 1500 (viz o tom mou často tu citovanou práci o listině světských feudálů).

⁹² Důkazem je mírová smlouva mezi Přemyslem II. a uherským králem Belou IV. z r. 1254 (Reg II, č. 24), jejíž exemplář vydaný jménem uherských vyjednávačů je dnes v rožmberském archivu. Prof. Š e b á n e k (Slovenica v českém diplomatáři) předpokládá, že ji tam uložil jeden z plnomocníků Přemyslových, Vítek z Hradce, hned po jejím vydání, neboť panovník asi o ni neprojevil dostatečný zájem.

⁹³ Reg II, č. 1293 a 2109.

⁹⁴ Reg II, č. 2133, 2144 a 2145.

⁹⁵ Reg II, č. 2134.

⁹⁶ Reg II, č. 1358; nově byla s desek kodexu sňata a uložena mezi ostatní pergameny.

⁹⁷ Reg II, č. 1498; napsal i stylisoval ji notář Jindřich.

⁹⁸ S e d l á č e k, Místopisný slovník.

⁹⁹ Reg II, č. 1611.

¹⁰⁰ F. D v o r s k ý, O starožitném panském rodě Benešoviců, na různých místech. Na to, že přišla do archivu až v 16. stol., ukazuje okolnost, že z četných jejích indorsátů je rožmberský jen poslední, psaný rukou Březanovou. Je to podobný případ, jako když nedlouho poté přinesla Petru Vokovi jako část věna Belovu listinu z r. 1246 (CDM XV, č. 3) Kateřina z Ludanic. O tom viz bližší podrobnosti v citované práci J. Š e b á n k a, K otázce slovenik v českém diplomatáři.

¹⁰¹ Reg II, č. 1841.

¹⁰² Reg IV, č. 2126.

¹⁰³ Reg IV, č. 8. Potvrzení Dětochových statků Petrovi z Rožmberka je v Janově listině z 13. ledna 1354 (Reg IV, č. 2175), kde se také poukazuje na listinu Václavovu.

¹⁰⁴ Reg II, č. 2041.

¹⁰⁵ Zprávy České spol. nauk, roč. 1877, str. 316 a násl.

¹⁰⁶ Viz pozn. 4.

¹⁰⁷ Reg II, č. 262 a 314; druhá je otištěna v BUB II, č. 461.

¹⁰⁸ Reg II, č. 2803.

¹⁰⁹ Reg II, č. 1914.

¹¹⁰ Reg II, č. 2106 a 2108.

¹¹¹ FRA XXXVII, P a n g e r l, Urkundenbuch des Cistercienserstiftes Goldenkron, str. 380 a násl. Nejde tu jen o věci pánů z Rožmberka, ale i o věci klášterů zletokorunského, vyšebrodského, třeboňského atd.

¹¹² České dějiny II/1, str. 716 a násl.

¹¹³ A. H a a s, Česká královská kancelář, str. 75 a 98.

¹¹⁴ A. S e d l á č e k, Hrady XI, str. 26 a násl.

¹¹⁴ Možno domněnku, že v době, kdy Zvíkov drželi čeští panovníci, byly rožmberské listiny extradovány, považují za nepravděpodobnou. Indorsáty na listinách na ni neukazují, a ani jiný podobný doklad extradic v našem období neznám.

¹¹⁵ V seznamu (str. 396) je uvedena ještě jedna listina Václavova s označením:

»Regis Wenceslai super commutatione certorum iugerorum cum dominis in villa Chaznowicz.« Listinu nelze identifikovat, takže nevíme, platila-li pánům z Rožmberka. Inventáře z r. 1418 se dovolává také K o s s (Archiv I, str. 50, pozn. 46) jako svědectví toho, že známá listina uherských vyjednávačů z r. 1254 (Reg II, č. 24), která náležela Přemyslovi II. a která je dnes rovněž v třeboňském archivu, tam

ještě nebyla počátkem 15. stol. Z toho, co nyní o tomto inventáři víme, to důkazem není, a proto je třeba tu dáti za pravdu J. Šebánkovi, že listina tam přišla hned po svém vydání; viz také pozn. 92.

¹¹⁶ Rukopis inventáře je v ZLA v Třeboni. Mimo listiny zvčkovské je v něm zanesena listina Markétina z r. 1260, biskupa Tobiáše z r. 1283, znovu Václava II. pro Dětocha z Třebelovic z r. 1299 a konečně biskupa Jana z r. 1307. O všech tu již byla zmínka.

¹¹⁷ O další dnes ztracené Přemyslově listině viz pozn. 74.

¹¹⁸ Ze zápisů revizní komise z r. 1454 (AČ II, 204 č. 441) se ještě dovídáme, že Jan z Blankenštejna předložil jménem sirotek Chvala Berky z Dubé ve dvou exemplářích listinu Václava II. ze 27. září 1297, již Václav daruje Berkovi z Dubé městečko Kuřívody. Srov. o tom také Sedláček, Hrady X, str. 26 a násl.

¹¹⁹ Reg II, č. 1534.

¹²⁰ A. Sedláček, Hrady X, str. 348. Podobný případ, že listina byla chována na rychtě (v Kozlovicích), uvádím v citované práci o listinách světských feudálů.

¹²¹ Reg II, č. 2006; o listině viz také v Šebánkově práci o listině městské.

¹²² Hošák, Historický místopis.

¹²³ AČ XVI, str. 73/74.

¹²⁴ Reg III, č. 264 a 676.

¹²⁵ J. Šebánek, Archivy zrušených klášterů, č. 988 a pozn. 28 s upozorněním na indorsáty.

¹²⁶ Za laskavé upozornění na tyto listiny děkuji věd. pracovníku SUA dr. J. Pražákovi.

¹²⁷ AČ II, str. 454/5, č. 548 abcg.

¹²⁸ Koss, Archiv I, str. 191/2, tamže také odkaz na Sedláčka.

¹²⁹ Reg III, č. 499, Koss, tamže, str. 255.

¹³⁰ A. Sedláček, Listy ze ztracených archivů panských, kteréž se v Paprockého Diadochu připomínají... (Věstník Král. České spol. nauk. 1890), str. 386 a násl.

¹³¹ Tamže, str. 387. Mimo to má Paprocký z neznámého pramene tři české překlady listin Korunního archivu (Reg II, č. 1574, 1575 a 2740), jejichž provenienci neuvádí.

¹³² Tamtéž, str. 389.

¹³³ J. Ficker, Die Überreste des deutschen Reichs, Archivs zu Pisa, Sitzungsberichte Vid. akademie XIV (1855), str. 159; písemnosti jsou otištěny na str. 217 a násl. Reg II, č. 2819—2821.

¹³⁴ Reg III, č. 102.

¹³⁵ J. Ficker, tamže, str. 159.

¹³⁶ Srov. na př. č. 75 (Reg II, č. 2355), 76 (Reg II, č. 2375), 80 (Reg II, č. 2358), 87 (Reg II, č. 2353), 96 (Reg II, č. 2362), 97 (Reg II, č. 2374), 98 (není v Reg), 106 (Reg II, č. 2360).

¹³⁷ Reg II, č. 2354, jako příjemce je tu uveden »servitor Eberhard de Mulenstein«.

¹³⁸ Zdeněk z Třebíče č. 43 (Voigt, č. 166) nebo 45 (Reg II, č. 2500).

¹³⁹ Na př. tamže č. 155, 158 (Reg II, č. 2259) 159 (Reg II, č. 2258) atd. Kdyby šlo o glejty skutečně vydané, velmi nepadno bychom vysvětlovali, proč na př. v č. 158 vydává pro Jindřicha z Rožmberka glejt královna Jitka jménem Václavovým nebo proč v č. 159 vydal glejt král Václav se svou matkou Kunhutou, atd.

¹⁴⁰ Srov. J. Macůrek, Dějiny Maďarů a uherského státu, str. 53 a násl.

НАШИ ГРАМОТЫ ЭПОХИ ПРЖЕМЫСЛОВЦЕВ ДЛЯ НИЗШИХ СВЕТСКИХ ФЕОДАЛОВ И ВОПРОС ДВОРЯНСКИХ АРХИВОВ

Работа является дальнейшим вкладом для решения вопроса, какое отношение имел чешский дворянин эпохи Пржемысловцев к грамотам. Автор обращает внимание на грамоты, которые получал светский феодал и приходит к следующим заключениям:

1. Грамоты светским феодалам давал почти всегда только государь, иногда и епископ. Все они возникали у дарителей.

2. В настоящее время эти грамоты хранятся в большинстве случаев в архивах церковных учреждений.
  3. Некоторые грамоты сохранились также в городских архивах.
  4. В общем дворянин относился к грамоте и как получатель, отрицательно.
  5. В начале 14 века королевская власть ослабела. Лица, принадлежавшие к высшей аристократии, борются за участие в правлении и, начиная понимать ценность грамоты, устраивают архивы.
- Перевод: Е. Пухлякова.

DIE URKUNDEN FÜR DIE NIEDEREN WELTLICHEN FEUDALEN DER PŘEMYSLIDENZEIT UND DAS PROBLEM DER ADELSARCHIVE

Die vorliegende Arbeit bildet einen weiteren Beitrag der Verfasserin zur Lösung der Frage, welches Verhältnis der böhmische Adelige des Přemyslidenzeitalters zur Urkunde gehabt hatte. Sie knüpfte an ihre Vorarbeit an, die dieses Verhältnis auf Grund von Urkunden geprüft hat, deren Aussteller der Adelige gewesen ist. Die Verfasserin ündet ihre Aufmerksamkeit jenen Urkunden zu, deren Empfänger der Adelige ist. Zu diesem Zwecke wurde der ganze Bestand der betreffenden Urkunden herangezogen und es wurde ferner bei einer jeden einzelnen Urkunde die Frage nach ihrer Entstehung sowie die nach ihren weiteren Schicksalen erörtert. Daraufhin konnten folgende Ergebnisse festgestellt werden:

1. Die Urkunden für niedere Laienfeudalen (Adelige) stellt fast ausschliesslich der König (Herzog), die Mitglieder des Herrscherhauses, in einigen Fällen auch der Bischof aus. Da die Adeligen bis auf einige Ausnahmefälle über keinerlei Kanzleieinrichtungen verfügten, entstanden die betreffenden Urkunden durchwegs bei ihren Ausstellern.

2. Heutzutage befinden sich diese Urkunden fast durchwegs in Archiven von geistlichen Stiftern. Die Bischofsurkunden bekam der Adelige meistens überhaupt nicht in die Hände, sie waren und blieben von Anfang an bei ihren Ausstellern aufbewahrt, wo sie ihren inneren Bedürfnissen dienen sollten. Landesfürstliche Urkunden gelangten in Stiftsarchive entweder sogleich, da an der Urkunde direkt ein geistlicher Feudale interessiert war, oder erst später, als der Adelige bei einer Güterübergabe auch die zur Herrschaft Bezug habenden Urkunden übergeben hatte. In einigen Fällen hat es den Anschein, als ob die Urkunde überhaupt an den Empfänger nicht ausgehändigt, sondern von einem Beamten der landesfürstlichen Kanzlei bei seiner Hauskapitelkirche reponiert worden wäre. Dagegen ist darauf hinzuweisen, dass Reponierungen von Urkunden seitens der Adeligen an geistliche Stifter zur treuen Hand für das 13. Jhd. nicht angenommen werden können.

3. Urkunden, welche die Adeligen als Grundobrigkeit der Städte empfangen, haben sich ausnahmsweise in Urchrift, meist in Abschrift, in den betreffenden Stadtarchiven erhalten.

4. Im grossen und ganzen stellt sich der Adelige auch als Empfänger negativ der Urkunde gegenüber. Er empfängt daher Urkunden überhaupt in einem viel bescheideneren Masse als ein geistlicher Feudale, er sorgt meistens auch überhaupt nicht um die nötige Aufbewahrung und Behütung seiner Urkunden.

5. Als zur Zeit des letzten Přemysliden und nach seinem Tode die königliche Macht zum Verfall gekommen ist, begriff erst eine enge Schicht jener Adeligen, die auf ihre Beteiligung an der Regierung Ansprüche erhoben, den Wert der Urkunde. Sie erzwingen daher Urkunden bei dem schwachen Herrscher und sorgen um Aufbewahrung derselben. Auf diese Weise entstehen in grösserem Ausmasse die Adelsarchive. Ausser der Archive der Rosenberger, das von allen das älteste und besterhaltenste ist, lassen sich auch Archive einiger Herrengeschlechter (der Lichtenburger, von Leipe, von Duba, von Vartenberg, von Boskowitz usw.) feststellen.